

TEORİK VE PRATİĞİN İLİŞKİLENDİRİLMESİNDE GÜZEL: PLATON VE KANT ÜZERİNE BİR İNCELEME

 Hanife KUTĞİ^a

Öz

Makale, güzelin teorik olandan pratik olana geçişteki asli rolünü Platon ve Kant'ın felsefeleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Güzel Platon'da *noesis* faaliyeti üzerinden metafizik sistem içerisinde konumlandırılır. Güzel hem hakikate (*aletheia*) ulaşmayı sağlaması açısından epistemolojinin, hem de iyiye (*agathon*) erişmeyi mümkün kılması açısından ahlakın zemininde yer alır. Platon düşüncesinde güzel metafiziksel bir temel üzerinde inşa edilen, teorik ve pratiği birlikte düşünebilmenin ve ikisi arasında bağ kurabilmenin asli bir unsuru olarak karşımıza çıkar. Kant ise güzeli Platoncu metafiziği sınırlandırma çabası çerçevesinde yeniden ele almış ve onu kendinde güzel anlayışından soyutlayarak çıkar ve faydadan bağımsız bir beğeni yargısıyla ilişkilendirmiştir. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde güzel, teorik akıl ile pratik akıl arasında bir bağ kurarak, estetik deneyim yoluyla ahlaki iyinin duysal dünyada temsil edilmesini sağlar. Böylece Kant'ın felsefi sistemi içerisinde güzel, *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Pratik Aklın Eleştirisi* arasında bir köprü işlevi görür ve metafiziğe sınır çizen bir yapı içinde teorik olandan pratiğe geçiş imkânı sunar. Makalenin temel amacı, iki filozof arasında mutlak bir kıyaslama yapmaktan ziyade, teorik olandan pratik olana geçişi mümkün kılması bağlamında güzelin biri metafiziksel diğeri metafizik eleştirisine dayalı iki farklı düşünce zemini üzerinde nasıl ele alındığını göstermek ve güzeli odak noktası olarak Platon ve Kant'ın teorik olanla ile pratik olanı nasıl ilişkilendirdiğini ve bu ilişkinin felsefi sistemlerinde ne tür bir işlev gördüğünü anlamaya çalışmaktır.

Anahtar kelimeler: Felsefe Tarihi, Estetik, Ahlak, Platon, Kant.

THE BEAUTIFUL IN RELATING THEORY AND PRACTICE: A STUDY ON PLATO AND KANT

^a Dr., hanife.kutgi@isam.org.tr

Abstract

The article aims to examine the essential role of the beautiful in the transition from the theoretical to the practical within the context of Plato's and Kant's philosophies. In Plato's view, the beautiful is situated within a metaphysical system through the activity of *noesis*. The beautiful is the ground of both epistemology, which enables the attainment of the truth (*Aletheia*), and ethics, which facilitates the attainment of the good (*Agathon*). In Platonic thought, the beautiful emerges as an vital element built upon a metaphysical foundation, enabling the consideration of the theoretical and the practical together and establishing a connection between the two. On the other hand, Kant reconsidered the beautiful within the framework of his effort to limit Platonic metaphysics, distanced it from the understanding of the beautiful itself, and associated it with a judgment of taste that is independent of interest and utility. In *Critique of the Power of the Judgment*, the beautiful establishes a connection between theoretical and practical reason, allowing the moral good to be represented in the sensory world through aesthetic experience. Thus, in Kant's philosophical system, the beautiful functions as a bridge between *Critique of Pure Reason* and *Critique of Practical Reason* and offers the possibility of transition from the theoretical to the practical within a structure that draws a boundary to metaphysics. The main aim of the article is not to make an absolute comparison between the two philosophers but rather to address how the beautiful is treated within two different grounds of thought, one metaphysical and the other based on metaphysical criticism, in the context of enabling the transition from the theoretical to the practical, and to try to understand how Plato and Kant relate the theoretical to the practical by focusing on the beautiful and what kind of function this relationship serves in their philosophical systems.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: History of Philosophy, Aesthetics, Ethics, Plato, Kant.

Giriş

Güzel kavramsal olarak ele alan ve onu felsefi alana dahil eden ilk filozof Platon'dur. Güzel estetik veya sanat alanına hasredilmemiş, onun metafiziğinin ve ontolojisinin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Platon'un varlık tasavvurunun bir parçası olarak cismani güzellikten sıyrılarak güzelin kendisine (*auto to kalon*) yönelme faaliyeti, hakikate (*aletheia*) ulaşmayı sağlaması açısından epistemolojinin; bununla birlikte iyinin kendisine (*agathon*) erişirmesi itibariyle ahlakın zemininde yer alır. *Philosophia* faaliyeti, filozofun *sophos*'un yüzünde güzel temaşa edip asıl olan güzele yönelmiş olmasıyla belirlenmiş ve filozofun eser vermesi ise güzel içinde

doğurma faaliyeti olarak ifade edilmiştir. Eser vermek büyük küçük insan toplulukları için belirlenen ahlaki ilkelerin ortaya konulmasıdır. Bu bakımdan güzelin kendisine yürüme olarak ifade edilen felsefe faaliyeti, nihayetinde iyiye doğru bir sahne değiştirme olması açısından ahlaki ve dolayısıyla pratik bir eylemdir. Bu itibarla Platon düşüncesinde güzel metafiziksel bir temel üzerinde inşa edilen, bilgi ve ahlaki ya da daha genel olarak ifade edersek teorik ve pratiği birlikte düşünebilmenin ve ikisi arasında bağ kurabilmenin asli bir unsuru olarak karşımıza çıkar.

Immanuel Kant ise özelde Platoncu genelde ise onun etkisinde şekillenen metafiziği eleştirmiştir. Kant'ın "kendinde" olanı felsefenin hakkında konuşulması meşru görülen sınırlarının ötesinde görmesi, kendinde bir hakikat ve iyi düşüncesinde bir dönüşüme sebebiyet verdiği gibi güzel anlayışında da köklü bir değişime neden olmuştur. Buna göre güzel metafiziğin sınırlarını belirleme bağlamında yeniden değerlendirilmiştir. Platoncu metafiziği eleştiriye tâbi tutan Kant, güzeli kendinde güzel anlayışından soyutlayarak kritik projesi bağlamında ele alır. Kant'ın teorik aklın sınırlarını çizerek bilginin imkânlarını sınırlayan ve esasında pratik aklın alanını genişletmeyi amaçlayan kritik projesi içerisinde güzel, diğer iki Kritik'te olduğu gibi yargı bağlamında ele alınarak herhangi bir çıkar veya faydaya dayanmayan bir beğeni yargısıyla ilişkilendirilmiştir. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde güzel, doğa ile özgürlük arasında bir bağ kurarak hem estetik deneyim yoluyla ahlaklı olmanın yeryüzünde iyinin açığa çıkmasına vesile olacağına dair umut beslemeyi mümkün kılar hem de teorik ve pratik akıl arasında bir irtibat sağlar. Bu bağlamda güzel ve onun ele alındığı *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, *Saf Aklın Eleştirisi* ile *Pratik Aklın Eleştirisi* arasında bir köprü işlevi görür.

Her iki filozofun felsefi sistemleri içerisinde teorik olandan pratik olana geçişte asli bir işlev gören güzel; Platon'da *noesis* faaliyeti üzerinden ve kendinelik fikrine dayalı bir metafizik sistemde konumlandırılırken, Kant'ta metafiziğe sınır çizilmiş bir dizge içerisinde sunulur. Bu noktada makalenin amacı teorik olandan pratik olana geçişte güzelin oynadığı kritik rolü metafiziksel ve metafizik eleştirisine dayalı iki ayrı zemin üzerinden görmeye çalışmaktır. Güzeli Platon ve Kant üzerinden ele almak, güzelin işlevinin biri metafizik, diğeri metafiziğe sınır çizen bir çerçeve içerisinde nasıl konumlandığını görmeyi sağlar. Bunun yanında, güzeli bir odak noktası olarak alarak Platon ve Kant'ın teori ile pratiği nasıl ilişkilendirdiğini ve bu ilişkinin filozofların felsefi sistemlerinde ne tür bir işlev gördüğünü anlamaya çalışmamızı mümkün kılar.

Bu minval üzere teorik olandan pratiğe geçişin nasıl bir felsefi zeminde gerçekleştiğini görmek adına ilk olarak Kant'ın kritik projesini inşa ederken metafiziğe yönelttiği eleştiriler ele alınacaktır. Ardından kurduğu *episteme* sistemi çerçevesinden Platon'un nasıl bir metafizik anlayışına sahip olduğu ifade edilmeye çalışılacaktır. Kısaca gösterilen bu teorik çerçeveden sonra güzelin kavramsal statüsü açıklanıp sonraki bölümde her iki filozofta güzelin teorik olandan pratiğe geçişi nasıl sağladığı izah edilmeye çalışılacaktır. Makale, hangi filozofun yaklaşımının daha tercih edilebilir olduğuna dair bir yargıya varmaktan ziyade, metafiziğe ve metafizik eleştirisine dayalı iki farklı düşünce zemininin güzel anlayışını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

A. Metafizik ve *Episteme* Bağlamında Kant ve Platon

1. Kant'ın Metafizik Eleştirisi

Kant, özelde Platoncu ve genelde onun etkisinde şekillenen metafiziğin, şeylerin kendisinden hareketle bilgiye ulaştığı anlayışının onu kesinlikten ve bilimsellikten uzaklaştırdığı gerekçesiyle bilimin güvenilir yolunda bulmadığı metafiziği eleştiriye tâbi tutmuş ve bilim olarak metafiziği inşa etmeyi amaçlamıştır. Doğal bir eğilim olarak metafizikle yetinemeyeceğimizi ifade eden Kant, bilim olarak metafiziği inşa edebilmek amacıyla felsefenin icra edileceği meşru sınırı keskin bir şekilde belirlemek ister. Bu bakımdan sınır ve çizgi çizmek anlamına gelen “kritik” (*kritikos*) kavramı Kant'ın felsefe projesinin esasını oluşturur. Bu kritik projesi itibarıyla bir bilim olarak inşa edilecek olan metafiziğin ilke ve kaynakları hiçbir şekilde ampirik olmayacak ve bu nedenle bilim olarak metafiziğin temeli *a priori* bilgi veya saf anlama yetisi (*Verstand*) ve saf akıl (*Vernunft*) bilgisi olacaktır (Kant, 2000, s. 24). Kant'ın bu projeyle amaçladığı şey, tecrübenin başka türlü değil de mevcut şekilde gerçekleşmesini belirleyen, tecrübeye ortaya çıkmayan ancak onun inşasında etkili olan unsurları ortaya koymak ve bu durumu açıklayan *a priori* zemini göstermektir. Bu ise transandantal felsefenin görevini teşkil eder.¹ Transandantal felsefenin esası itibarıyla Kant o zamana kadar bilginin kendisini nesnelere uydurması gerektiği varsayımının, onlara ilişkin herhangi bir şeyi kavramlar yoluyla saptama ve bilgiyi genişletme çabasını boşa çıkardığını ifade etmiş ve tam

¹ “Transandantal” terimi kavram ve tecrübeye uygulanabilen, tecrübeyi mümkün kılan ancak kendisi tecrübeye ortaya çıkmayan (uzay-zaman, şemalar, kategoriler ve saf akıl kavramları gibi) unsurlar için kullanılır. Kant'ın tecrübeyi kuran unsurları göstermesi, bu *a priori* unsurlardan hareketle deneyimin nasıl kurulduğunu açıklaması ve metafiziğin transandantal metafizik olarak yeniden inşa edilmesi Kant'ın transandantal felsefe projesidir (Çitil, 2021, ss. 44-45).

tersine, nesnenin kendisini bilgiye uydurmak zorunda olduğunu düşünmüştür (Kant, 2017, par. B XVI). Dolayısıyla Kant'ın transandantal felsefesinde kritik için gerekli olan sorgulama, bütün bir metafizik tarihinde yapıldığı gibi deneyimden kavramlara (*Begriff*) doğru giden bir yöntemden ziyade; kavramlardan deneyime doğru seyreden bir gidişatı esas alır. Bu açıdan Kant'ın ampirik tecrübeden kavramlara giden yolu tersine çevirerek kavramlardan deneyime ulaşmayı esas alması metafizikteki Kopernik Devrimi olarak ifade edilir. Kopernik Devrimi sayesinde Kant, aklın tüm faaliyetinde ve deneyimin kuruluşunda tecrübeyi kuran unsurları açığa çıkararak bu unsurlar aracılığıyla bilinebilir olanın sınırını çizer. Bu faaliyet içerisinde ampirik bir şey içeren hiçbir kavramın içeri girmesine izin verilmediği için *a priori* bilgi bütünüyle saftır. Bu sayede kritik aracılığıyla Kant metafiziği her türlü spekülasyondan azade bir biçimde bir bilim olarak ortaya koyabilecektir.

Bilim olarak inşa edilen metafizik içerisinde olanaklı bütün teorik bilgi yalnızca deneyim nesneleriyle sınırlıdır (Kant, 2000, s. 163). Bu bakımdan Kant'ın bakış açısından ileride ifade edeceğimiz gibi Platon'un felsefesinde yer alan idea, *noeta* ya da cevher gibi kendindeliklerin bilgisi söz konusu değildir. Buna rağmen Kant şeyleri kendinde oldukları haliyle düşünebilme olgusunun saklı kalması gerektiği kanısındadır. Bunun nedeni bir nesneyi düşünmek (*Denken*) ve bilmek (*Erkenntnis*) arasındaki asli ayrımdır (Kant, 2017, par. B 146). Düşünmek kavramla (*Begriff*); bilgi ise görüyle (*Anschauung*) ilgilidir. Görü (*Anschauung*) ise "bir bilgi nesnelerle hangi kipte ve hangi araç yoluyla ilişkili olursa olsun onlarla dolaysızca ilişkisini sağlayan ve tüm düşüncenin araç olarak göz önünde tuttuğu şey" olarak tanımlanır (Kant, 2017, par. B 30). Bu bakımdan kavrama karşılık düşen bir görü söz konusu değilse, kavram form açısından bir düşünce olsa da herhangi bir karşılığı ve nesnesi olmadığı için bilgiden söz etmek mümkün değildir.² Bu anlayışa göre dolaysız olarak bilinen şey ancak duyusal olarak verili olmak durumundadır. Tersinden ifade edecek olursak, ancak duyusal malzeme içeren şey görüsel bilginin konusu olabilmektedir. Bu bakımdan görüsel karşılığı olmayan ve tecrübenin ötesinde yer alan nesnelerle dolaysızca karşılaşılacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Platon ve takipçisi olan metafizikçilerin dizgesi içerisinde üzerine konuşulabilen ve bilgiye konu olabilen kendindelik, Kant'ın sisteminde bilgiye imkân

² Kant'a göre nesne (*objekt*) bizim dışımızda inşa edilmiş bir şey olarak bulunmamaktadır. Nesne ancak görüdeki ampirik malzemenin üç katlı sentez faaliyetinden geçmesi; duyumlama yetisi (*Sensibilität*), muhayyile (*Einbildungskraft*) ve tamalının (*Apperzeption*) birlikte yürüttükleri inşa faaliyeti sonucunda kurulmaktadır.

tanımayan ve yalnızca düşünülebilin olarak varlığını sürdürür.³ Bununla irtibatlı olarak, metafizik gelenek içerisinde Platon ve takipçileri tarafından savunulan, ampirik görü olmaksızın dolaysızca bilebilme tecrübesini ifade eden akli görü Kant tarafından kabul edilmemektedir. Böylelikle Kant'ın kurduğu sistem içerisinde görü ve kavram yoluyla bilinebilenler tecrübenin sınırını çizmiş olmaktadır.

Kant'a göre Platon başta olmak üzere metafizik gelenek aklın (*Vernunft*) işlevini yanlış anlamış ve aklın kritiğini yapıp onun sınırını belirleyemediği için akli başka yerlerde kullanarak metafiziği yanlış şekilde icra etmiştir. Bir şeyi anlamayı ya da kavramayı değil, aklın çıkarımlar yapabilmesini ve öncüllerden sonuçlara gidebilmesini sağlayan “ruh, kozmos ve tanrı” saf akıl kavramları, herhangi bir nesnenin karşılık geldiği kavramlar olarak anlaşılmıştır. Platon'un yanılgısı deneyimi kuran saf unsurları deneyimi aşan şeylere uygulayarak saf akıl kavramlarının kavranıldığını ve muhakeme edildiğini düşünmesidir. Oysaki Kant düşüncesinde saf akıl kavramları olan “ruh, kozmos ve tanrı” görü üzerinden bilgi sahibi olamayacağımız, görüsel temsili olmayan kavramları ifade eder. Bir şeyi bilmek, bilinmek istenen nesnenin bir kavramın altına düşürülmesi anlamına geldiği için kategorilerden hareketle herhangi bir nesne üzerine konuşulduğu gibi bu kavramlar hakkında konuşmak mümkün değildir. Fakat Kant'a göre Platon anlama yetisine çok dar bir sınır koyduğu için duyular dünyasını bırakarak ideaların kanatlarında onun ötesine, saf anlama yetisinin boş uzayına geçmeyi göze almıştır (Kant, 2017, par. A 5). Saf akıl kavramlarının muhakeme açısından kategorik çıkarımları olanaklı kılması meşru olsa da bu kavramlaa karşılık gelen bir nesne olduğu düşünölmeye başlandığında meşru zeminden sapılmış ve transandantal yanılsamaya (*Schein*) düşölmüş olmaktadır. Çıkarımların zemininde yer aldığı düşünölen saf akıl kavramları, görüsel karşılıkları olmadığı için hiçbir zaman kavranamayacaklardır.

Kant bu çerçeve itibariyle bilim olarak metafiziği olanaklı kılan

³ Bu düşünceyle irtibatlı olarak Kant numen-fenomen karşıtlığını kurar. Görü tezâhürlerin temsili iken, tezâhür olarak belli nesneler fenomen olmaktadır. Numen ise Kant'ta ne olduğuyula değil; ne olmadığıyla yani duyumlama yoluyla bilinebilir olmayan olarak tanımlandığı için akla sınır çizen, bilginin sınırını belirleyen sınır kavram olarak karşımıza çıkar. Onun kendi dizgesi içerisinde konuşulabilecek tek meşru *noeta* ya da numen bir sınır kavram olarak “kendinde şey”dir (*Ding an sich*). Kant için insan numenal olana yaklaşma çabası içerisinde olmamalı ve şeyleri kendinde olduğu haliyle bilmeye çalışmamalı; bilakis bütün faaliyetini duysal alanda kalarak gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda Kant, insanın ilgi alanını Platon ve diğer metafizikçilerin yaptığıın aksine numenal alandan fenomenal alana çevirmeye çalışır.

kritiğin, bir bütün olarak metafiziğin gerçekleşmesini sağlayacak bütün unsurları kendinde taşıdığını ve bunun dışında başka yöntemlerle metafizik yapmanın imkânsız görüldüğünü düşünür (Kant, 2000, s. 189).⁴ Kant'ın metafizik eleştirilerinin odak noktasında bulunan Platon bu çerçevenin tam aksinde yer alan ve bütünyle metafiziksel bir zemine dayalı olarak inşa edilen bilgi ve varlık anlayışı sunar.

2. Platon'un Nazarından *Episteme* Faaliyeti

Platon'da varlık (*on*) yalnızca kavrama ve düşünce yoluyla yakalanan ve her zaman kendisiyle aynı olan; oluş (*genesis*) ise meydana gelen, yok olup giden ve bu nedenle de hiçbir zaman tam anlamıyla var olmayandır (*me on*). Bu düşünceyle ilişkili olarak Platon idea ve duyusal alandan söz etmiş ve *Parmenides* diyalogunda idealar ile duyusal alan arasındaki bağıntının ne şekilde ele alınabileceğini tartışmıştır.⁵ Nihayetinde Platon duyusal olanla ilişkili bir şekilde muhakeme faaliyeti (*dianoia*) içinde varlığa dair bilgi

⁴ Kant sonrasında yaşanan bilinebilirlik ve ifade edilebilirliğe çizilen sınırın mutlak olmadığının farkındalığına sebep olan birtakım gelişmeler Kant'ın felsefeye ve varlık alanına çizdiği sınıra ve onun metafizik eleştirisine karşı bir eleştiri yöneltmemize sebep olur. Kurt Gödel'in tamamlanamazlık teoremleri dilin ifade edebildiğinin ötesinde var olan bir gerçeklik alanını ve mevcut ispat yöntemlerinin varlık alanını tayin etmenin nihai usulü olmadığını fark etmemizi sağlamış; Georg Cantor sonsuz küme kuramıyla işaret dizgesinin ötesinde bir küme alanının varlığını bize göstererek mevcut inşa yöntemlerinin sınırlılığının varlık alanını tayin etmekte belirleyici olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte kuantum fiziğindeki gelişmeler nedenselliğin geçerli olmadığı bir alan ortaya koyarak nedenselliğin varlık alanında mutlak belirleyici olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu vakalar itibarıyla Kant'ın nesne inşa faaliyetini aşan ve görüye konu edilemeyen sınır dışı bırakan varlık anlayışı ve felsefe faaliyeti eleştirilmeye değerdir. Makalemizin sınırlarını aşan konu hakkında yapılmış çalışma ve detaylı bilgi için bkz. (Kutgi, 2024).

⁵ Görüntü, görünüş, şekil, form, biçim gibi anlamlara gelen *eidos* kavramı duyulur alanla düşünülür alan arasında münasebeti sağlaması itibarıyla Platon'un varlık düşüncesinde asli bir konumdadır (Peters, 2004, s. 84). *Eidos*, "aynı adı verdiğimiz değişik nesneleri içine alan bir kalıptır" (Platon, 2008, par. 596a). Bu özelliği itibarıyla *eidos*, ancak düşünceyle kavranılabilecek olan, kendi başına var olan, ezeli-ebedi, değişmeyen bir dünyaya tekabül eder. Bu sebeple şeylerin mahiyetini ve özünü oluşturur (Platon, 1990, par. 247d-e). Bir *eidos*'u olduğu için tezahür edebilen her nesnenin mahiyeti *eidos*'tur. Bu açıdan *eidos* bir tür ayırt edici asli kimlik olarak ortaya çıkar. Fakat Platon esas itibarıyla bütün nesnelerin bir ideası olduğunu söylememekte; masa ya da sedir gibi herhangi bir görünüşe ait nesnenin ideasının olduğunu söylemenin onu yapan ustanın *techné*'sinde yapay bir nesneyi yapabilmesi için onun ideasına bakması anlamına geldiğini ifade etmektedir (Platon, 2008, par. 596a). Bu durumda usta masayı yaptığında hiçbir zaman masanın bizatihi kendisini yapmaz. Çünkü *eidos* hiçbir zaman oluşa gelmemektedir. *Eidos*'un mahiyet olması da masanın doğasını ifade etmesinden ve masa masanın ideasını taklit etmesinden kaynaklanır. Hakiki gerçeklik alanı *eide* olduğu için *episteme* de *eide*'ye tâbidir (Peters, 2004, s. 75). *Doxa* yani duyulur alan ise görünüşler alanına dair olduğu için sürekli değişime uğrar ve güvenilmez bir bilgi sağlar.

edinmenin mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Platon, 1996, par. 126a-137a). Çünkü akletme, düşünme, düşünme süreci gibi anlamlara gelen *dianoia*, *doxa* ile *noesis* arasındaki bir bilme türüdür (Peters, 2004, s. 68). Oysa nesneyi öğrenmek nesnenin kendisinden hareket etmeyi gerektirdiği için *eidos* ile ilişkilidir. Bu durum *episteme*'nin de *eidos* ile ilgili olduğunu ve dilin imkânları içinde gerçekleştirilen *dianoia* yani muhakeme faaliyetinin ise eksik olduğunu ifade eder. Bu açıdan dilin ve muhakeme faaliyetinin içinde bize sunulanın ötesinde bir araştırma yapmak gerekmektedir. Dilin ve muhakemenin ötesine geçmenin nasıl gerçekleşeceği ve şeylerin kendilerine dolaysızca nasıl yönelineceği sorusu yanıtını *Devlet* diyalogunda bölünmüş çizgi üzerinden yapılan tasnifte bulmaktadır (Platon, 2008, par. 509d-511e).⁶

Platon bölünmüş çizginin üst bölümünden alta doğru *noesis*, *dianoia*, *pistis* ve *eikasia* olmak üzere her alana kavrama ve idrak faaliyeti atfeder. Bu kavramalar içerisinde *noesis* dışında hiçbir faaliyetin nesnesi hakiki olmadığından bu faaliyet dışında tam anlamıyla bir *episteme*'den söz etmek mümkün değildir. Bu bakımdan *episteme* ancak ve ancak *noesis* itibariyle mümkün olmaktadır. Bunlar içerisinde *dianoia* faaliyeti biri yukarı diğeri de aşağıya bakan iki veçheyi haiz olduğu için sıçrayarak yükselme sağlayabiliyorsa da bu faaliyetin *aletheia* ile sonuçlanması mümkün değildir. Dolayısıyla *eide*'yi ayniyeti içerisinde görececek olan faaliyet *noesis*'tir; *dianoia* faaliyetinin yaptığı şey yalnızca bulunduğu zemini terk etmesini sağlayarak *psuche*'nin *eide*'ye yönelmesinin yolunu açmaktır (Haşlakoğlu, 2024, s. 8). *Noesis* faaliyeti sayesinde insan, "Her şey neden olması gerektiği gibi var?" sorusuna yanıt bulabilmekte ve bilme arayışı kemale ermektedir. Bu husus, daha önce de ele alındığı gibi bilebileceğimiz alanın ampirik bilgi ve *dianoia* yani muhakeme ve yargılar üzerinden bilme ile sınırlandırılması itibariyle Kant tarafından eleştiriye tâbi tutulur. Platon ise *noesis* yani akli görüş aracılığıyla muhakemenin ötesine taşınan bilebileceğimiz bir nesnellik alanından söz etmektedir.

Bölünmüş çizgi itibariyle varlık ve *episteme* arasındaki ilişkide önemli olan diyalektik yöntemidir (*dialektike methodos*). Diyalektik yöntem sayesinde, "insan duyuların hiçbirine başvurmadan yalnız aklı (*nous*)

⁶ Eşit olmayan bir şekilde bölünen çizginin duysal âleme karşılık gelen alt kısmı *horaton*, duysal âlemin ötesini ifade eden üstteki daha geniş kısmı ise *noeton* alanı olarak adlandırır. *Noeton* kısmı idealar ve matematik alanına; *horaton* ise bilginin ancak *doxa* olarak edinilebileceği oluş dünyasına tekabül eder. Bu noktada vurgulanan temel mesele klasik Platon yorumlarında yapıldığı gibi *noeton* ve *horaton*'u iki farklı dünya olarak ayırmak ve birbirinden koparmak değil; aksine her iki alana tekabül eden bilme faaliyetlerinden hakikate karşılık gelen ve gelmeyen bilme türünü ayırt etmek ve böylece *episteme*'yi ortaya koymaya çalışmaktır (Haşlakoğlu, 2024, s. 2).

kullanarak her şeyin özüne varmayı ve iyunin özüne varmadıkça durmamayı denediği zaman görülen dünyanın da sonuna varır, görülen dünyanın da” (Platon, 2008, par. 532a). Dolayısıyla diyalektik yöntem, mağara insanının zincirlerinden kurtulup gölgelerden yani oluş sahnesinden dönerek, *aletheia* basamaklarından *agathon*’un kendisini temaşaya doğru yükselmesini ifade eden bir seyahate tekabül eder. Bu seyahati gerçekleştiren kimseye diyalektikçi (*dialektiken*) adı verilir. Yüksekçe bir yere çıkıp etrafı seyretmek anlamına gelen *theoria* ile insan olup biteni ve ne olması gerektiğini iyunin nazarından seyreder.

Platon’un akli görüşle farkına varabileceğimizden söz ettiği alan Kant’a göre bilgiye konu edilememektedir. Kant’ın kurduğu sistem içerisinde *noesis* ya da *noesis* yoluyla temas edilen *agathon*, *aletheia* gibi görüde karşılığı olmayan kendinelikler değil; yalnızca burayı akıl sahibi varlığa belirli bir düzen ve hiyerarşi içerisinde gösteren ve canlandıran muhayyilenin faaliyeti söz konusudur. Dolayısıyla Kant’a göre daha önce ifade ettiğimiz gibi tecrübenin ortaya çıkarılmasında kendindeliliğin herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Kant’ın her şeyin akıl sahibi varlık tarafından kurulduğu, inşa faaliyetinin ve deneyimin ötesinin bilenemeyeceği anlayışı itibarıyla, nesnenin kendinde bir hakikati haiz varlık olarak (*noeta*) düşünülmesi reddedilir. Fakat bu noktada Kant’ın teorik alanda yaptığı sınırlamanın nihai gayesinin, ileride daha detaylı ele alacağımız üzere pratik alana bir açılım sağlamak amacıyla olduğunu belirtmek gerekir. Bu genişlemenin sağlanması hususunda güzel, önemli bir imkân sunar. Platon’da ise görüleceği üzere *episteme* faaliyeti *nous*’un tecrübeye dayalı eylemini belirtmekte ve duyusal alan iyunin (*agathon*) izinin ortaya çıktığı bir sahneye tekabül etmektedir. Bu sahne içinde *philosophos* yani filozof *sophos*’un veçhesinde güzeli temaşa ederek güzelin ve iyunin kendisine yönelir. Dolayısıyla güzel, sıçrayarak yükselmenin ve akabinde bu dünya sahnesi içerisinde iyunin açığa çıkmasının önemli bir adımını teşkil eder. Güzelin filozofların sistemleri içerisinde konumlandığı yeri daha iyi anlayabilmek amacıyla izah ettiğimiz metafizik ve *episteme* bağlamında Kant ve Platon düşüncesinden sonra her iki filozofun güzel anlayışlarını ele alacağız.

B. Teorik Olarak Güzel

1. *Episteme* ve Sanat Bağlamında Güzel

“*Ti esti to kalon?*” yani “Güzel nedir?” sorusuna felsefi bir yanıt arayan ilk filozof olan Platon, güzele (*to kalon*) dair sorgulamasını varlık düşüncesinde olduğu gibi duyusal olandan metafiziksel güzele doğru giden

bir seyir içerisinde gerçekleştirir. Güzeli sistematik olarak ilk ele aldığı *Büyük Hippias* diyalogunda Sokrates güzel şeylerin tamamının güzellikten dolayı olduğunu ifade ederek tikel olarak güzel olan şeylerden güzelin kendisine ulaşmayı esas almaktadır (Platon, 2016, s. 287). Yapılan sorgulama neticesinde güzelin ideasının (*eidos*) somut herhangi bir nesne olmadığı sonucuna ulaşılır. Sonraki diyaloglarında Platon idea düşüncesinin etkisiyle güzeli duysal dünyanın dışında *eidos*'la ilişkili bir şekilde açıklar. Bu bağlamda güzel, bir *ousia* olduğu için nesnenin içine hapsolamaz. Bilakis, herhangi bir nesneye güzelliğin atfedilebilmesi onun *auto to kalon*'dan yani güzelin kendisinden pay aldığını göstermektedir (Platon, 2015a, par. 100c). Bu itibarla güzel şey, kendinde güzelin yeryüzündeki bir görünümü olarak ondan pay aldığı için güzeldir.

Devlet diyalogunda Platon kendiliğinden güzelliğin her zaman ve her yerde aynı olan bir güzel kavramının var olduğunu kabul etmeyen kimselerin olduğundan söz eder (Platon, 2008, par. 479a). Bu ise yansımalarından ibaret olan oluş dünyasının hakikat olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Güzel şeylere bakıp güzelin kendisini göremeyenler varla yok arasında bir boşlukta dönüp durmaktadır. Onların bu hali, bilimle yani *episteme* ile değil; görüşlerin ardındaki gerçeğe geçemeyen sanı yani *doxa* ile ilgilidir. Görüleceği üzere Platon, tek tek güzel şeyleri *doxa*'nın; güzelin kendisini ise *episteme*'nin konusu yapmaktadır. Bu düşünce Platon'un asıl anlamda varlığın *eidos* alanı olduğu ve asıl bilginin de *eide*'ye doğru sahne değiştirme eylemi itibarıyla ortaya çıkmasına dair varlık ve bilgi tasavvurunun bir parçasıdır. Ontoloji ve epistemoloji bağlamının yanında sanat söz konusu olduğunda Platon güzeli, taklit ve temsil yani *mimesis* üzerinden ele almaktadır.

Görünüşlerdeki güzelle kendinde güzel arasındaki hiyerarşi, *mimesis* ve sanat bağlamında daha farklı bir tartışma ortaya koyar. Bu hususta Platon form ile içerik ayrımı üzerinden iki farklı *mimesis* anlayışı sunar. İçerikle ilgili olan *mimesis*, görüşlerle ilişkilendirilir. Buna göre sanatçı hakikatin kendisini değil, imgeleri taklit ettiği için sedir örneğinde olduğu gibi hakikatten üç kere uzaklaşır (Platon, 2008, par. 597e). Çünkü ressam ideanın taklidini değil, ideanın taklidinin taklidini yapmıştır ve bu nedenle eleştiriye tâbi tutulmalıdır. Sanatçının yapabileceği yegâne şey hakikate yakın bir güzellikle taklit etmektir. Ancak onun taklidi imgeden öteye geçememektedir. Bununla irtibatlı olarak, taklide yani *mimesis*'e dayanarak eserlerini ortaya koyan şairler de sadece birer benzetmeci olarak hakikatin kendisine ulaşamamaktadır (Platon, 2008, par. 601a). Bu gerekçe sebebiyle *Devlet*'in onuncu kitabında şairler şehirden sürülür.

Sofist diyalogunda Platon, resim yapma sanatının kopya eden ve görüntü yapan olmak üzere iki türü olduğundan söz eder (Platon, 2015b, par. 236b). Bu noktada *eidolon* ile *eikon* ayrımı bu hususu anlayabilmemiz için bize yol gösterici olacaktır. *Eidolon*'da kopya dış görünüş olarak nesneye benzemek istediğinde nesne ideadan uzak olduğu için onun taklidi ideadan uzaklaştırmaktadır (Varlık, 2015, s. 38). *Eikon* ise dış görünüme bağlı olmayan bir benzerlik taşır ve gerekirse dış görünüşten uzaklaşır. Bu açıdan *eidolon*'daki aynılık iddiasının aksine *eikon* ideaya benzerlik iddiası taşımakla dış biçimden uzaklaşarak ondan farklı olduğunu vurgular (Varlık, 2015, s. 38). Böylelikle kendisinin esasında bir temsil olduğunu ifade ederek "hakikatmış" gibi davranma iddiasından vazgeçmiş olur. Bu açıdan Platon, resmin gerçekten var olan bir şey olmayıp benzeyen bir şey olduğunu ve onun gerçekte yalnızca bir resim olduğunu ifade ettiğinde aslında taklidin bütünüyle olumsuzlanmaktan ziyade olumlu bir tarafının da olabileceğini ifade eder gibi görünür (Platon, 2015b, par. 240a-b). Platon'un *mimesis*'e yönelik eleştirilerinin öncelikli amacının sanata karşı çıkmaktan ziyade erdemden yoksun olan şeylerin taklit edilmesini engelleyerek bir çeşit sansür uygulamak ve böylece şairlerin erdemden uzak sözleriyle halkı kötü etkilemesine (Platon, 2008, par. 605a-c) engel olmak olduğu yapılagelen yorumlar arasındadır (Murdoch, 1992, s. 7).

Bir başka tür olarak formla ilişkili olan *mimesis*'te ise mesele hakiki nesnenin kopyasının olup olmadığından ziyade harmoni, denge ve ritimle alakalı olarak formun temsil edilmesini sağlamasıdır. Bu nedenle cetvel, pergel ya da gönyeyle çizilmiş şeyler saf akıcı ve açık sesler güzel olarak görülür (Platon, 2013a, par. 51c-d). Benzer bir şekilde bir şeyin güzel olabilmesi için simetri ve orantısal bir şekilde bir araya getirilmiş olması gerekir (Platon, 2013b, par. 87d). Bu bağlamda güzellik için bütünlük ve tamlik belirleyici bir özellik olarak karşımıza çıkar. *Yasalar*'da Platon sanatın eğitici işlevine vurgu yaparak yasa koyucunun sanatın yardımıyla sanatçıyı erdemleri dile getiren bir sanatçı olmaya ikna etmesinden söz etmektedir (Platon, 2007, par. 660a). Bu tarz ritimler güzellik formunu taklit ettiği için salt görünüş olmaktan ötededir. İzin verilen didaktik şiir sanatı saf olmayan hazlar yaratmakla birlikte ruh üzerindeki etkilerinden ötürü savunulmaktadır (Murdoch, 1992, s. 27). Böylece güzellik formunu taklit eden ritimler sayesinde haz duyan kişi bunu formlara göre geliştirmesi durumunda iyiye yaklaşacaktır (McMahon, 2005, s. 4). Platon'un bu bağlamda ortaya koyduğu estetik teorisinin Kant'ın her türlü çıkar ve ilgiden bağımsız olarak vazettiği güzellik algısını bir bakıma öngördüğü ifade edilebilecektir (Kant, 2016, s. 40). Çünkü Kant'ın estetik teorisine göre

güzellik duyumu, bizi kendi ilgileri tarafından planlanan bir dünyanın sınırlarının ötesine taşıyan harmoninin duyumlanmasıdır. Platon'un *episteme* ve sanat bağlamında güzeli nasıl ele aldığını izah ettikten sonra Kant'ın kritik projesi itibarıyla güzeli nasıl konumlandığını anlamaya çalışabiliriz.

2. Kritik Projesi'nin Parçası Olarak Güzel

Modern estetiğin kurucusu olarak görülen Kant'la birlikte güzel, ampirik olanın ötesinde bir araştırmanın konusu olmuş ve metafizik eleştirisinin doğal bir sonucu olarak kendinde güzel olarak değil; kritik projesinin tamamlayıcı bir unsuru olarak ele alınmıştır. Herhangi bir nesneye güzel diyebilmek beğeni yargısının çözümlenmesiyle ortaya çıktığı için Kant estetiğinin en temel özelliği, bir beğeni eleştirisi olmasıdır (Altuğ, 1989, s. 13). Beğeni eleştirisi, güzel üzerine yargıların *a priori* geçerliliğinin imkânına dair araştırma yapar. Bu itibarla beğeni, bir nesneyi ya da bir temsil türünü herhangi bir çıkar olmaksızın hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisiyken; güzel ise böyle bir hoşlanma nesnesine karşılık gelmektedir (Kant, 2001, par. 5: 211). Önceki kısımda ampirik malzemenin bir nesne olarak inşa edilebilmesi için üç katlı sentez faaliyetinden geçmesi gerektiğini ifade etmiştik. Güzel söz konusu olduğunda ise bahsettiğimiz nesne inşa faaliyetinde olduğu gibi temsilin anlama yetisi (*Verstand*) yoluyla nesneye değil; muhayyile (*Einbildungskraft*) yoluyla özneye ve onun haz ya da hazzı duyusuna bağlanması gerekmektedir. Dolayısıyla güzel, beğeni yargısının çözümlenmesiyle ortaya çıkar.

Beğeni yargısı bir bilgi yargısı olmayıp estetik ve onun belirlenim zemini özeldir (Kant, 2001, par. 5: 203). Beğeni yargısını belirleyen hoşlanma, çıkar ve yarar fikrinden bütünüyle uzaktır. Dolayısıyla güzel, tümüyle çıkarsız bir hoşlanmanın nesnesi ve onun varlığından herhangi bir şey beklemeden duyulan saf bir hoşlanmanın karşılığı olarak vazedilir. Aksi halde herhangi bir çıkar düşüncesinin karıştığı yargı beğeni yargısı değil; ancak duyusal bir hoşlanma olacaktır. Aynı durum iyiden duyulan hazzın çıkar ve yarar düşüncesiyle bağlantılı olmasında da kendisini göstermektedir (Kant, 2001, par. 5: 207). İyi, yararlı olan bir şey ya da yüksek bir ahlaki değer olarak anlaşılabilir hep bir kavramla ilgilidir. Bu açıdan genel olarak iyiden duyulan hoşlanma ilgilere bağlıdır. Bu itibarla Kant güzelin doğru, hoş ve iyiden farklı olduğunu ortaya koyarak güzele bağımsız bir değer atfeder. Dolayısıyla güzel her türlü ilgi, çıkar ve yarar düşüncesinden uzak olan hoşlanma nesnesini ifade eder.

Beğeni yargısının öznel olmakla birlikte genel bir yargı olması, güzel

olanın kavram olmaksızın evrensel olarak haz vermesi sonucuna götürür. Çünkü bir şeye güzel denildiğinde hissedilen haz, nesnenin kavramlara uygun şekilde belirlenmiş bir özelliği olarak görülmesi gibi, beğeni yargısında da zorunlu olarak herkesten beklenir (Kant, 2001, par. 5: 218). Ancak bu evrensellik nesnel değil; öznel bir evrenselliği ifade etmektedir. Kant’a göre nesnel evrensel geçerliliği olan bir yargı, öznel olarak da her zaman geçerlidir. Çünkü eğer yargı, verili bir kavram altındaki her şey için geçerliyse, bu kavram aracılığıyla bir nesneyi algılayan diğer herkes için geçerli olacaktır (Arat, 2012, s. 75). Fakat nesnel evrensel geçerlilik, estetik gibi kavramlara dayanmayan öznel evrensel bir geçerlilikten çıkarılamamaktadır. Bu açıdan Kant estetiğe dair olan genelliği ve evrenselliği, özel bir tür olarak düşünür. Kant’ın çelişkili gibi görünen bu düşüncelerini, Reinhold’a yazdığı mektuplarda o zamana kadar gözlemlenenden farklı yeni *a priori* ilkeler bulduğunu ve bunları beğeni eleştirisi başlığıyla yayımlamayı düşündüğünü ifade ederek temellendirmiş olmaktadır (Keskin, 2017, s. 70). Beğeni yargılarının bilgi yargıları gibi nesnel ilkesinin olması durumunda, koşulsuz bir zorunluluk ortaya çıkar ve aynı şekilde duygunun beğeni yargıları gibi hiçbir ilkesi olmaması durumunda da düşüncede onlara zorunluluk açısından hiçbir izin verilemez (Kant, 2016, s. 65). Bu sebeple neyin hoşla gidip gitmediğinin kavramlar yoluyla olmasa da duygu yoluyla ve evrensel geçerlilikle belirlenebilmesi için beğeni yargılarının öznel ilkeleri olmalıdır. Kant’ın amacı öznellikten genelliğe birleştirerek *a priori*’yi duygu dünyasında da bulmak ve böylece estetik yargıya genel geçerlilik sağlamaktır (Arat, 2012, s. 75). Dolayısıyla estetik yargı öznel olup kişinin hoşlanma ya da hoşlanmama duygusuna bağlıdır. Bununla birlikte, evrensel iletilebilirlik sayesinde güzel bulunan nesneler hakkındaki yargılar nesnelmişçesine diğer insanlarla paylaşılabilir. Bu öznel evrensel iletilebilirlik, “belirli bir kavram varsayılmaksızın yer alması gerektiği için muhayyile ve anlama yetisinin özgür oyunundaki anlık bir durumdan başka bir şey olamaz” (Kant, 2016, s. 50) şeklinde ifade edilir. Beğeni yargısının anlama yetisiyle muhayyile arasındaki bu özgür oyunu tikel olanla evrensel olan arasında bir birlik kurmaktadır.

Özellikle *Saf Aklın Eleştirisi*’nde karşımıza çıkan kendinde nesnenin bilgiye konu edilememesine benzer şekilde, güzel nesne de bilişsellikle ilişkilendirilememekte ve bu durum Platon’un *episteme*’nin tek tek güzel nesnelerden ziyade güzelin kendisiyle irtibatlı olarak düşünülmesiyle benzerlik taşımaktadır (Rockmore, 2013, s. 49). Fakat Kant güzeli her ne kadar evrenselleştirilmiş olsa da kendinde nesne fikrine karşı çıktığı gibi metafizik eleştirisiyle irtibatlı olarak kendinde güzeli de kabul

etmemektedir. Diğer yandan, Kant'ın öznel olan ama bir noktada evrenselleşen estetik yargısının, her ne kadar farklı ontolojik zeminlerden söz ediyor olsak da güzel nesnelerden hareketle güzel ideasına ulaşmaya doğru seyreden bir gidişatı anımsattığı söylenebilecektir. Fakat bu evrensellik nihayetinde varılacak olan kendinde güzel ideasından ziyade sağduyuyu (*sensus communis*) ifade eder. Öznel genelleştirilebilir özelliği sayesinde estetik yargı yetisi (*Urteilskraft*) yaşam duygusunu ve sağduyuyu (*sensus communis*) belirten öznel bir zorunluluk olarak anlaşılır. Bununla irtibatlı olarak, ancak bilgi yetilerinin özgür oyunundan doğan etki anlamındaki ortak duyunun varsayımı altında beğeni yargısı ortaya konulabilecektir (Kant, 2016, s. 65). Böylece güzel, herhangi bir kavram olmaksızın zorunlu bir hoşlanmanın nesnesi olarak bilenendir. Kant, doğanın güzelliğine duyulan dolaysız ilginin her zaman iyi bir ruhun belirtisi olduğunu; ancak sanatın güzelliğine duyulan ilginin ise ahlaki iyiye bağlı bir düşünme yolu için kanıt sağlamayacağını ifade eder (Kant, 2001, par. 5: 299). Dolayısıyla Kant doğal güzelliği sanattaki güzelliğe tercih etmektedir. Çünkü doğada sanat eserinde olduğunun aksine, mekanik nedensellik içinde ortaya çıkan ve kurucu öznesi olmayan doğal varlıkların amaçlılığı, Kant'ın daha çok tercih edeceği bir örnek sunar. Bu yüzden sanat eseri ancak gözlere doğa gibi görüldüğünde güzel olarak adlandırılmayı hak eder.⁷ Doğadaki güzel güzel bir şey olarak; sanattaki güzel ise bir şeyin güzel temsili olarak ortaya konulur. Güzel sanatların üstünlüğünü gösterdiği yer, doğada çirkin olabilen şeylerin güzel temsillerini sunabilmesinde bulunur.

Kant estetik yargı aracılığıyla duyusal olanla rasyonel olan arasında bir bağ kurmaktadır. Kurulacak bu bağ itibarıyla yargı yetisi, anlama yetisi ile akıl; haz ve hazzınlık duygusu da bilme yetisi ile arzulama yetisi arasına yerleştirilir (Kant, 2001, par. 5: 198). Bu arada bulunuşu nedeniyle yargı yetisi saf bilme yetisinden, doğa kavramları alanından özgürlük kavramları alanına yani teorik olandan pratik olana geçişi mümkün kılmaktadır. Benzer şekilde Platon'un güzel anlayışının özünde insanların güzel nesnelere bakışı değil, nihayetinde güzelin kendisine ulaşabilmek bulunmaktadır. Bu nedenle güzel varlıklara bakmaktan hoşlanan ve gerçek güzele bakmaya yanaşmayan kimselerin aksine *doxa* ile yetinmeyip kendisinin aynı kalan öz varlıkları seyredenler, bilgiye ulaşan ve bilimin konusu olan şeyleri kavrayan ve seven insanlar olarak görülür (Platon, 2008, par. 479e). İşte bu öz varlığı arayanlara *doxa* dostu yani filodoks değil; bilgi dostu yani filozof

⁷ Kant sanatçıda sanat eserleri ortaya koymasını sağlayan ve çok az insana bahşedilen doğal bir yeti bulunduğunu ve bunun deha olduğunu ifade eder. Deha, doğanın sanata kuralını verdiği, doğuştan gelen bir zihinsel yatkınlıktır (Kant, 2001, par. 5: 307).

(*philosophos*) denilmektedir. Bu bağlamda Platon, kişinin tek tek güzellerden hakiki olan güzelin kendisine yönelmesini *episteme* ve *philosophia* faaliyetiyle ilişkilendirmektedir. *Phaidon*'da Sokrates üzerinden Platon, duyu organlarının ruhun kafasını karıştırdığını ve onun gerçek bilgelige erişmesine engel olmaya çalıştığını belirtir. Bu nedenle sadece düşüncelerinden yararlanan ve duyulardan uzak duran kişi şeylerin özünü kavrayabilecektir (Platon, 2015a, par. 66a). *Episteme*'ye saf ve kendinde düşünceyi kullanarak var olanları kendinde ve saf hallerinde yakalamaya çalışan kimse ulaşabilecektir. Bu ise bütünüyle tecrübi bir faaliyet olarak karşımıza çıkar. Bundan sonraki kısımda her iki filozofun güzeli pratikle nasıl ilişkilendirdiğini ele alacağız

C. Pratiğe Geçiş İmkânı Olarak Güzel

1. Ahlaki Bir Eylem Olarak *Philosophia* Faaliyetinde Güzel

Platon'un önceki bölümde yer verdiğimiz diyaloglarında bir kavram olarak düşünülen güzel, *Şölen* diyalogu itibariyle bir kavram olmaktan çıkarak bir idea ve cevher olarak ele alınır. İdea olarak güzel, herhangi bir tanıma sığmayan, hiçbir mantık kategorisinin belirleyemediği hakiki bir varlık (*ontos on*) olarak ontolojik bir hüviyete bürünür (Tunalı, 2016, s. 36). Dolayısıyla güzel artık sadece bir estetik değer olarak değil; bütün bir varlıkla ilgili temel varlık, *ousia* olarak karşımıza çıkar. Varlıkla ilişkisi içerisinde güzele ulaşmada aşk / sevgi (*eros*) asli bir konumda yer alır. *Şölen* diyalogunda ifade edildiği şekliyle *eros*, iki şey arasında bulunan; tanrılarla insanlar arasındaki boşluğu dolduran, onlar arasında haber taşıyan büyük bir cin (*daimon*) olarak betimlenir (Platon, 2017, par. 202e). Bir yanıla annesine diğer yanıla da babasına benzemesi itibariyle varlıkla yokluk, ölümlülükle ölümsüzlük, bilgelikle bilgisizlik arasında yer alan bu cin, arada oluş hali itibariyle sahip olmadığı şeyin peşinden koşar ve onu arar. Güzelin arayıcısı olan *eros*, insanı güzele ve iyiye (*agathon*) yönlendirmektedir.

Güzeli arama süreci (Platon, 2017, par. 210a-211d) içerisinde insan ilk olarak tek bir insanı sever, sonrasında ondaki güzelliği diğer bedenlerde de görerek onları da sever. Bundan sonra yapacağı şey ise can güzelliğini beden güzelliğinden üstün görmektir. *Eros*'un yücelttiği ve güzelliğin esasında hep aynı güzellik olduğunu fark eden kimse, tek tek güzel şeylerle yetinmeyip güzelin kendisine özlem duyarak onu aramaya başlar. Bu güzelliğe ulaştığında onun diğer güzel şeyler gibi göreceli olmadığını; bilakis ölümsüz, artıp eksilmeyen bir güzellikle ve güzelliğin özüyle karşı karşıya olduğunu bilir. Bu güzellik kendisi var, kendinden var ve kendisi ile hep bir örnek olan güzellik olup bütün güzellikler ondan pay almaktadır. Burada cismani

güzellik, ruh ve erdem güzelliği, güzel bilgi ve kendi başına güzel şeklinde seyreden bir hiyerarşi söz konusudur. Bu seyrin nihayetinde bulunan kendinde güzel (*auto to kalon*) bütün güzelliklerin kendisinden kaynaklandığı bir tepe noktası olarak aynı zamanda hakiki varlığı (*ontos on*) ifade eder (Tunalı, 2016, s. 34). Bu güzellik ise insani değil; tanrısal bir güzelliştir (Platon, 2017, par. 212a). *Eros* güzel şeyin sevgisi, bilgelik de en güzel şeylerden biri olduğu için *eros* bilgeliği izlemektedir. Böylece kendinde güzeli *eros* ile kavrayan kişi, iyiyi (*agathon*) ve dolayısıyla varlığın gizini açması anlamında hakikati (*aletheia*) kavrar. Güzel olan, bilge olan iyidir ve bu türden her şey tanrısal olandır (Platon, 1990, par. 246e). Kendisini *eros*'un kılavuzluğuna en çok bırakan, tek tek güzel şeylerden ziyade güzelin kendisine varan, onu gören ve seven kimseler (Platon 2008: 476b-c) bilge kişilerdir (Platon, 2017, par. 204b). Bu kimseler filozof (*philosophos*) olarak adlandırılırlar. Bu noktada filozof, felsefe ve güzel birbiriyle irtibatlı hale gelir.

Sophos yani bilge, mağara istiaresinde anlatıldığı şekliyle, mağaranın dışına çıkmayı başaran, mağaranın dışında ne olduğunu bilen ve daha sonra tekrar mağaraya geri dönerek zincirlenen kişileri kurtarmaya çalışan ve burada iyinin izini görebilen, ayırt edebilen, muhayyile yoluyla onun izini canlandırabilen kişidir. *Sophos*'a tâbi olan *philosophos* ise *sophos*'un yüzünde güzeli temaşa edip *eros* ile güzelin bizatihi kendisine yönelen ve güzelin etkisinde eser (*ergon*) veren yani bir bakıma güzelin kendisinde doğuran kişiye karşılık gelmektedir. Bu bakımdan *eros*'un güzele ve iyiye ulaştırmadaki rolü göz önünde bulundurulduğunda *philosophos* esas itibarıyla aşıktır. Filozofun icra ettiği felsefe faaliyeti yani *philosophia* da güzellik içinde doğurma işidir. Buna göre Platon düşüncesinde filozof, önceki bölümde ele alınmış olan hakikate götüren diyalektik yöntemi bilen değil; öğrenen ve bu yöneme tâbi olarak *sophos* tarafından hikmet (*sophia*) ve hakikate (*aletheia*) çevrilen kimsedir (Haşlakoğlu, 2016, s. 39). Zira diyalektikçinin varlığı temaşası diyalektik yöntem sayesinde doğrudan *eide* üzerinden *aletheia*'ya açılmasına yönelik bir faaliyet ifade ederken, *philosophia* faaliyeti filozofun sadece güzele yönelmiş olması ile belirlenmektedir (Haşlakoğlu, 2016, s. 14).

Eros'un peşine düşen filozof tene ve cana göre doğurma faaliyeti gerçekleştirerek eser verir (Platon, 2017, par. 206b-e). Bu faaliyetin zemininde ise güzellik yer alır. Dolayısıyla filozofun eser vermesi güzel içinde yaratma sevgisini ifade eder. Güzeli temaşa edip verilen eser yani canın ürünleri, şair ve sanatçıların ortaya koyduğu sanatsal ürünler olabilse de asıl eser, küçük büyük insan topluluklarının düzenini kuran ve kendisine uyararak

yaşanıldığı ahlaki ilkelerdir (Platon, 2017, s. 209a). Çünkü güzel olan iyi olandır ve güzel olanın kendisine yürümek esas itibarıyla erdemli olmaya giden yolu yürümektir (Kart, 2016, s. 258). Bu itibarla güzellik içinde doğurma faaliyeti olarak felsefede en önemli doğum, düzeni sağlayan ahlaki ve hukuki ilkelerin ortaya konulmasıdır. Görüleceği üzere filozof eser vermeye yönelirken, bir idea olarak güzel ile eser arasındaki pay alma bağıntısına aracılık eder ve ancak bu şekilde pay almanın mahiyetine hasıl olur (Çitil, 2017, s. 44). Bununla birlikte önceki bölümde ele alınan bölünmüş çizgi göz önünde bulundurulduğunda, *philosophia* faaliyetinin değişimden, varlığın (*to on*) değişmez mahiyetine (*ousia*) doğru sıçrayarak yükselmeyi ifade eden bir sahne değiştirmeye tekabül etmesi (Haşlakoğlu, 2016, s. 14) ve bu sahne değiştirme faaliyetinin muhakemeyle değil; bilakis hakikate (*aletheia*) yönelen ve nesnesini dolaysız olarak kavrama anlamında *noesis* faaliyetiyle ilgili olması (Haşlakoğlu, 2016, s. 44) Platon düşüncesinde teorik ve pratik faaliyetlerin birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz ettiğini ifade eder. Dönme ve görme faaliyetlerinin birliği, ideaların bilgisine ulaşma sürecinin bütünüyle teorik olmadığını, *praxis*'i de içinde barındıran bir bütünlük teşkil ettiğini belirtir.

Muhakeme faaliyetinin ötesine taşınan, arzu ve sevgiden kaynaklanan tecrübi zemin sayesinde yükselerek temaşa etmenin neticesinde, Kant'ın iddia ettiğinin aksine ideaların kendinde bir varlığının olduğu ve bunun bilgiyle ilişkilenebilmesinin imkânı açığa çıkar. Bununla irtibatlı olarak filozofun *sophos*'a tâbi olarak gerçekleştirdiği güzel tecrübesinden hareketle eser vermesi sayesinde Kant'ın bilinemeyeceğini ifade ettiği, insanın nasıl yaşaması gerektiği, iynin ne olduğu gibi sorular yanıtını bulur ve böylece ahlaki normlar ortaya konulur (Çitil, 2017, s. 45). Bu bakımdan güzel olanın kendisine ulaşma amacı erdemli bir şekilde eylemde bulunma ve adil bir toplum düzenine ulaşma niyetini de beraberinde taşır. Böylece iyi güzelle ilişkisi dahilinde meydana çıkarken güzel, iynin yaşanabilmesinin temeli ve ahlak tecrübesinin zemini olarak var olur. Dolayısıyla filozofun sahne değiştirerek icra ettiği *philosophia* faaliyeti, teorik aklın sınırları içerisinde muhakeme faaliyetine dayalı bir akıl yürütme olmaktan öte, toplumsal ve ahlaki hüviyete bürünmüş tecrübi bir hadisedir.

Kendinde güzel ve iyi fikrine nazari çerçevede ulaşamayacağını düşünen, *sophos*'un duysal alanda nesne kurma ve görme faaliyetini aşan akli görüye dayalı görme ve canlandırma biçimini eleştiriye tâbi tutan Kant, kendindelığın yer almadığı bir zeminde güzeli pratik olanla ilişkisi içerisinde ele alır.

2. Doğa ile Özgürlük Arasında Köprü Olarak Güzel

Güzelin pratik olana geçiş imkânı sağlaması, doğa ile özgürlük alanı arasında nasıl bağ kurulabileceği ya da daha genel bir ifadeyle teoriden pratiğe geçişin nasıl gerçekleşeceği sorusuyla ilgilidir. Anlama yetisi (*Verstand*) teorik bilgi için *a priori* yasalar ortaya koyar ve akıl (*Vernunft*) da pratik bilgi için özgürlüğe ve nedenselliğe *a priori* yasalar verir (Kant, 2001, par. 5: 195). Dolayısıyla özgürlük doğaya dair teorik bilgi belirleyemediği ve doğa da pratik özgürlük yasaları açısından herhangi bir şey tayin edemediği için özgürlük ve doğa alanı karşılıklı etkilerden uzak olup ikisi arasında köprü kurmak olanaksız görünmektedir. Bu noktada yargı yetisi (*Urteilskraft*) doğanın kavramlarıyla özgürlük kavramı arasında aracılık yaparak teorik olandan pratik olana geçişi mümkün kılar. Bu kısımda teorik olandan pratik olana geçişin nasıl sağlandığını ve güzelin buradaki işlevini ele almaya çalışacağız.

Platon'un *Şölen* diyalogunda ele aldığı şekliyle *eros*'un duyusal alandan idealar alanına geçiş sağlamasına benzer şekilde, yargı yetisi teorik ve pratik akıl arasında geçişi mümkün kılıp onları birbirine bağlayarak ikisi arasında ara bulucu bir işlev üstlenir (Cassirer, 2017, s. 366). Kant, yargı yetisini (*Urteilskraft*), "genel olarak tikeli tümelin altında içerilmiş olarak düşünme yetisi" olarak tanımlamış (Kant, 2001, par. 5: 179); tikeli tümelin altında toplayan yargı yetisini belirleyici (*Bestimmend*); tikel veril olan için tümelin bulunacağı yargı yetisini reflektif (*Reflektierend*) olarak ifade etmiştir. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde tikelin tümelin altına düşürülmesi yani belirleyici yargılar söz konusuysen, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde kendisi için tümelin bulunacağı reflektif yargı ele alınır. Reflektif yargının özelliği, belirleyici yargılarda olduğu gibi temsilin bir kavram tarafından içerilmemesi ve bu sebeple muhayyilenin özgür bir işleve sahip olmasıdır. Çünkü önceki kısımda da ifade ettiğimiz gibi ampirik ve pratik ilgiden bağımsız olan estetik haz, nesneler için herhangi bir yasa ortaya koyan bir yeti içermemektedir. Bu bakımdan *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde belirleyici yargıya zorunlu bir şekilde bir nesne tâbi olurken, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetik yargının zorunlu bir nesnesi bulunmamaktadır. Bu durum estetik yargıda muhayyilenin anlama yetisinin ve aklın egemenliğinden azade olduğunu ifade eder (Deleuze, 2009, s. 94).

Muhayyilenin bu özgürlüğü sayesinde reflektif yargı önceden belirlenen bir kurala göre işlememekte; bilakis kuralla beraber işlev görmektedir. Bu bakımdan reflektif yargının en önemli özelliklerinden biri, *eros*'un güzellikte bir doğum faaliyeti sağlamasına benzer şekilde

yaratıcılıkla ilgili olmasıdır. Muhayyilenin anlama yetisiyle uzlaşması beğeni yargısına özgü olarak özgür ve belirlenmemiş olduğundan (Deleuze, 2009, s. 92), kavramsız olması aracılığıyla reflektif yargı, özgürce yeni üretim ve temsiller meydana getirir. Bu sayede doğaya teorik yasalar koymakla birlikte, saf akıl yoluyla ahlak yasaları ortaya koymak ve doğal dünyayı ahlaki bir dünyaya çevirmek mümkün hale gelir. Bu durum estetik yargının doğa ile özgürlük alanı arasında bağ kurmasını sağlayan önemli bir unsurdur.

Kant *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde ahlak yasasını pratik akıl vesilesiyle ortaya koymuş ve istemenin yapısına dair yaptığı soruşturmada, istemenin doğa yasaları tarafından belirlenemeyeceğini, aksi halde özgürlükten söz edemeyeceğimizi ancak özgürlüğün bir çıkarım üzerinden pozitif bilgisine sahip olabileceğimizi belirtirmiştir (Kant, 2014, s. 53). Fakat bu teorik bilgi olarak değil; özgürlük ile ahlak yasasının zorunlu olarak birbirini gerektirmesi üzerinden gerçekleşmektedir. İnsanın özgür olduğunun bilinci, ahlak yasası içerisinde istemenin doğa yasalarına bağlı olmaksızın ahlak yasasına tâbi kılınarak özgürce işlemesi sayesinde olmaktadır. Ancak *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde ortaya konulduğu üzere kişi eylemlerini ahlak yasasına tâbi kıldığı zaman, onun iyi bir şeye vesile olacağının herhangi bir garantisi bulunmamaktadır. Bu durumun sonsuz bir süreç olması nedeniyle, insan ruhun sonsuzluğunu ve ölümsüzlüğünü düşünmeksizin iyiyi eylememektedir. Özgür eyleminin bu dünyadaki neticelerini teorik cihetten bilemeyen insan, iyyinin izinin fiilen ortaya çıkacağını umut eder.

Yargı Yetisinin Eleştirisi'nde ise Kant ahlakın imkânını insanın akıl sahibi canlı olmakla birlikte duyusal bir varlık olması sebebiyle hem rasyonel hem de duyusal olarak göstermeye çalışır (Guyer, 2022, s. 516). Bu noktada reflektif yargıda muhayyilenin özgürlüğü, olanın yanında olması gerekenin de düşünülebildiği genişletilmiş bir çerçeve sunar. Bu durum bizi Kant'ın bir yanı estetik yargı olarak vazedilen reflektif yargı yetisinin ikinci boyutu olan teleolojik yargıya götürür. Yargı yetisinin doğaya bir amaç yüklemesi (Kant, 2001, par. 5: 187) sayesinde doğa sanki kendi amacına sahipmiş gibi bir bütünlük, düzenlilik bulunur ve bundan haz duyulur. Bu bağlamda güzel, kendi amacını taşıyor gibi görünür ve olanın yanında onların nasıl olması gerektiğine dair bir düşünce sunar (Fistioc, 2000, s. 221). Kant'ın amaçsız amaçlılık (*Zweckmäßigkeit ohne Zweck*) kavramıyla ifade ettiği, olanla olması gerekenin bir araya gelmesi ve onun kendi amacına sahipmiş gibi görünmesi durumu sanat eseri için de geçerli olmaktadır (Kant, 2016, s. 64). Bu açıdan yargı yetisi, doğanın da kendi amacına sahip olan bir sanat eseri olarak düşünülmesini ve bunun yanında teorik ve pratik felsefenin bir araya gelmesini sağlamaktadır.

*Pratik Aklın Eleştirisi'*nde sözü edilen, eylemlerin ahlak yasasına tâbi kılındığında onun iyiye vesile olup olmayacağı sorusu; güzelle karşılaşması sayesinde insanın, olan ile olması gerekeni bir arada görerek erdemli olmasının duyuşsal alanda bir karşılığının olabileceğine, güzelde vuku bulan bir aradalığın amaç olarak gözetilen toplumda da tecelli edeceğine ve dolayısıyla en yüksek iyyinin (*summum bonum*) fiilen bu dünyada kurulabileceğine dair umut besleyebileceğiyle yanıt bulmaktadır. Dolayısıyla ahlaklı eylemin burada iyyinin ortaya çıkmasını sağlayacağına dair beslenilecek umut, güzelde olan ile olması gerekenin bir arada temaşa edilmesiyle ilişkilendirilir. Doğa yasaları gibi evrensel ahlak anlayışının da farklı bireylerde doğal ortak bir zemin oluşturduğu düşüncesi, sağduyu (*sensus communis*) itibariyle estetik alanla ilişkilendirilir ve estetik yargı sayesinde felsefenin birliği inşa edilir (Bal, 2008, s. 17). Bunun konumuz açısından önemi ise estetik yargı vesilesiyle, birbirinden ayrı olan doğa ve özgürlük alanının yani duyulur olanla duyular üstü olanın bir araya gelme imkânı elde etmesi ve felsefenin iki alanının buluşturulmasıdır (Cassirer, 2017, s. 366). Görüleceği üzere *Yargı Yetisinin Eleştirisi'*nin ve özelden estetik ve teleolojik yargının önemi, her iki yargının da doğal dünyada insanın otonomisini etkin kılacağına dair inancını desteklemesine dayanır (Guyer, 2022, s. 515). Bu bakımdan *Yargı Yetisinin Eleştirisi* diğer iki Kritik'e önemli bir temel oluşturarak onları tamamlamanın ötesinde asli bir işleve sahip olur (Deleuze, 2009, s. 95).

Kant'ın güzellik tecrübesiyle ahlak ve toplumsallık arasında kurduğu bu ilişkiyi sanat ve devlet arasında bağ kurarak sanata öncelikli olarak toplumun mutluluğunu sağlama rolü veren Platon'la birlikte düşünmek mümkündür. Çünkü büyüklük değil bütünlük amaçlayan devlet yapısı bütünlük ve birlik gibi estetik ilkelerle desteklenir (Platon, 2008, par. 423a-b). Politik amacı itibariyle sanat, erdemlerin insanlara işlenmesini sağlayarak toplumda mutluluğu gerçekleştirir. Benzer şekilde, Kant doğanın amaçlar zincirindeki son halka olarak gördüğü insanın güzel sanatlar sayesinde duyuşsal eğilimlerin tiranlığından kurtulacağını ve aklının gücüne dayanan bir egemenliğe hazırlanacağını ifade eder (Kant, 2016, s. 214). Platon'un güzelin bütünlüğü ile yasa arasında kurduğu ilişkiye benzer şekilde Kant aklın beğeni yargısı yoluyla duyguya bir yasa koyma yeteneği verdiğini belirtir. Bu bağlamda Kant için özgür ve akli yetilerini kullanan bir toplum için düzen sağlamak hususunda güzellik kavramı, doğru ve iyi arasında önemli bir köprü işlevine sahip olur (Bal, 2017, s. 212).

Ele aldığımız üzere Kant Platon'da olduğu gibi şeyleri kendinde oldukları haliyle kavrayan bilgi anlayışına dayalı bir estetik teoriden ziyade,

Saf Aklın Eleştirisi'nde kavramlar altına düşürülerek gerçekleşen bilginin daha da genişletilmiş haline tekabül eden bir estetik teori sunmaktadır (Rockmore, 2013, s. 52). *Saf Aklın Eleştirisi*'nde *a priori* olanla sınırlanan bilgi genelde estetik teorisi, özelde de beğeni yargısı sayesinde *a posteriori* olanı da kapsayacak şekilde genişler. Güzellik tecrübesi sayesinde insan kendisini duysal varlıklar olmanın ötesinde ahlaki failer olarak görebilme imkânı bulur (McMahon, 2005, s. 8). Bu yüzden Kant güzelliğin ahlakın bir sembolü olduğunu ifade eder (Kant, 2001, par. 5: 353). Bu sembolik ilişki esas itibarıyla güzel üzerine refleksiyonun ahlaki iyi üzerine olan refleksiyona benzemesinden kaynaklanmaktadır (Demircan, 2014, s. 11). Zira estetik yargının teorik bilgiye konu edilmeden ortaya konulmasına benzer şekilde, ahlak tecrübesi de teorik olandan azade bir şekilde inşa edilir. İlk bölümde ele alındığı gibi, metafizik eleştirisi üzerinden teorik aklın sınırlanması her ne kadar olumsuz görülebilecekse de bu durum pratik aklın kullanımını sınırlayacak olan bir engeli ortadan kaldırdığı için pratik aklın etkinliğini genişleten önemli bir yarara sahiptir (Kant, 2017, par. B XXV). Bu durumu Kant, "inanca yer açabilmek için *bilgiyi* ortadan kaldırmak zorunda kaldım" cümlesiyle ifade eder (Kant, 2017, par. B XXX). Kant'ın estetik ve teleoloji konularını *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde birlikte ele almasının amacı, estetik ve teleolojik yargının doğaya ahlaki bir anlama sahipmiş gibi bakmamızı sağlaması ve doğal dünyayı ahlaki bir dünyaya dönüştürme ödevine karşı bizi teşvik etmesidir (Guyer, 2022, s. 513). Ahlakın taleplerini ve bunları yerine getirme imkânımıza dair kavrayışımızı tamamlayıp güçlendirmesi ve onun erişilebilir olduğu duygusunu vermesi, estetik ve teleolojik deneyim ve yargı arasındaki en derin ilişkiyi ifade eder (Guyer, 2022, s. 516).

Sonuç

Güzel, biri metafiziğin bir zemin olarak benimsendiği ve diğeri ise kendisine sınır çizildiği iki farklı perspektiften sunulmaya çalışılmış ve güzel odak noktasından hareketle Platon ve Kant'ın felsefi sistemleri ele alınmıştır. Metafiziksel temelin esas alındığı Platon'da güzel, onun varlık tasavvurunun tamamlayıcı bir parçası olarak *philosophia* faaliyetinin özünü oluşturan bir mahiyete sahiptir. *Eros* aracılığıyla güzelin kendisine doğru gerçekleşen seyahat iynin (*agathon*) ve hakikatin (*aletheia*) bizatihi kendisine ulaşılmasıyla neticelenmiştir. Bu itibarla güzel teorik ile pratiği, *episteme*'yi ve ahlaki tamamlayıcı asli bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Hakikate ve kendinde iyiye ulaşma süreci olarak felsefenin güzel etrafında şekillenmesi, Platoncu düşüncede güzel, iyi ve hakikat arasındaki bütünlüğü sağlar. Bu bütünlük, felsefenin yalnızca teorik bir uğraş değil; aynı zamanda ahlaki bir yönelim olarak anlaşılmasını mümkün kılar. Diğer yandan Kant ve onun

takipçilerinin sonrasında gelişen metafizik eleştirileri bağlamında, Platoncu metafiziğin ve bilgi anlayışının bugün ne ölçüde savunulabilir olduğu veya yeniden nasıl yorumlanabileceği, çağdaş felsefe çalışmaları için yanıtlanması gereken asli sorular arasında yer alır.

Kendinde güzel, iyi ve hakikati felsefe alanının meşru görülen sınırlarının ötesinde bırakan Kant güzel düşüncesiyle, teorik alanın sınırlanmasına rağmen özgürlüğün düşünülebildiği ve böylece pratik alanın genişleme imkânı bulduğu bir çerçeve ortaya koymuştur. Kant varlık tasavvurunu görüde inşa düşüncesine dayandırarak bilginin sınırlarını çizmiş, bu yönüyle eleştiriye açık bir sistem sunmuştur. Müstakil bir çalışmanın konusu olduğu için kısaca değinmekle yetindiğimiz; Cantor'un sonsuz kümeler kuramı ve Gödel'in tamamlanamazlık teoremlerinin farkındalık sağladığı, sınırın ötesinde kendisini gösteren varlık alanı ışığında Kant'ın bilginin sınırlarını dar bir çerçeveye tanımladığı ve mevcut inşa yöntemlerinin varlığa dair alanın sınırlarını belirlemek için mutlak olmadığı yönünde Kant'ın metafizik eleştirisi eleştiriye tâbi tutulabilecektir. Her ne kadar böyle olsa da az önce sorduğumuz, bugün Platoncu metafiziğin nasıl geliştirilebileceği ve felsefe faaliyetinin bu varlık alanını dışlamadan nasıl icra edilebileceği soruları mahfuz tutulmalıdır.

Kant'ın ahlak tasavvurunun öncelikli bir yere sahip olması, ahlaki düşüncenin temel alınarak bilgi ve sınırlandırma arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilebileceğini gösterir. Güzelin teorik ve pratik alanlar arasındaki bütünleyici işlevi, Kant'ın felsefesinde de Platon'daki kadar önemli bir rol oynamıştır. Ahlak tecrübesi açısından her iki filozof için asli bir role sahip olsa da güzel, Platon'da ahlak tecrübesinin zemini ve imkânı olarak karşımıza çıkarken, Kant felsefesinde ahlak tecrübesini mümkün kılan bir unsurdan ziyade, umut etmenin kaynağı ve ahlakın sembolü olarak belirir. Platon'da tikel olarak güzel *sophos*'un yüzünde temaşa edilip asıl olan güzele ulaşmaya vesile olması açısından aracı bir role sahipken güzelin kendisi, *episteme* ve ahlak arasındaki bir köprüden ziyade, sahne değiştirme faaliyetiyle kendisine ulaşmak istenen nihai bir idea olarak asli bir unsur teşkil eder. Görüleceği üzere kendinde güzel, hakikat ve iyi Platon'un ontoloji, epistemoloji ve ahlak düşüncesinde bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Kendinde güzeli felsefi düşüncesinin dışında bırakan Kant'ta köprü işlevi olarak yer alan güzelin tamamlayıcı rolü, doğa ile özgürlük alanları arasındaki işlevinde bulunmaktadır. Bu açıdan Kant'ın kritik projesi itibarıyla bilginin sınırlandığı ve ahlaka alan açıldığı bir çerçevede güzel, bilgi ve iyi arasında bir bütünlük kurulmasını sağlamıştır. Güzel, bu bağlamda teorik olandan pratik olana geçişte tamamlayıcı ve kritik bir unsur olarak

konumlanır. Aynı felsefi sistemlerden konuşan iki filozofun sunduğu güzellik anlayışları hareket ettikleri zemin itibarıyla özellikle kendinelik fikri üzerinden büyük farklılıklar sergilese de gösterilmeye çalışıldığı üzere teorik ve pratik ilişkisi kurmaları hasebiyle ikisi arasında benzerlikler kurmak mümkündür.

Çizilen bu çerçeveden sonra sorgulanması gereken belki de en önemli şey, özgürlüğe ve ahlaka yer açmak için teorik olanın sınırlandığı ve kendinelikğin çıkarıldığı bir sistem içerisinde umuda müteallik bir şey olarak, herkes için genelleştirilebildiği ölçüde hakkında konuşulabilen iyi fikrinin bugün insanlık için nasıl sonuçlandıdır. Esasında Platon'un diyaloglarında ideaların kendineliklerinden bir varsayım olarak bahsetmesi Kant'ın metafizik eleştirisini anımsatır bir biçimde muhakeme faaliyeti içerisinde bu konuya net bir yanıt verilemeyeceğini belirtir. Bu itibarla Platon da bir bakıma Kant gibi teorik aklı sınırlarken *noesis* faaliyeti yoluyla pratik alanın genişlemesini sağlamış fakat bunu bizatihi temaşa ve hakikate konu etmiştir. Diğer taraftan güzelle ahlaki olan arasındaki bağın nasıl kurulduğu muhakeme faaliyetini ve dolayısıyla teorik aklın sınırlarını aşan bir mesele olması itibarıyla Kant'a göre genelleştirilemeyecek bir tekillik (*singularity*) teşkil etmekte ve eleştiriye tâbi tutulmaktadır. Fakat kendinelikğin düşünülemediği bir çerçevede tekillikğin sadece bir imkân olarak dahi ortaya konulabilmesi, insanın kendi varoluşunu anlaması ve anlamlandırması açısından bir ufuk oluşturur (Çitil 2017: 51).

Çağdaş felsefe açısından bakıldığında, Platon'un güzel-iyi-hakikat bütünlüğüne dayalı metafiziksel düşüncesi, post-Kantçı gelişmelerin ardından artık naif bir hakikat anlayışının temsili olarak değil; felsefeyi yeniden düşünmek için bir "imkân alanı" olarak ele alınabilir. Öte yandan, Kant'ın bilginin sınırlarını çizen ve bu sınırlar içinde özgürlüğün koşullarını arayan eleştirel yaklaşımı, günümüz düşüncesinde hâlâ önemli bir referans noktasıdır; ancak bu yaklaşım, bilginin dışladığı alanların hangi imkânlarla felsefi olarak ifade edilebileceği sorusunu da beraberinde getirir. Bu bağlamda Kant'ın sisteminde güzelin sembolik işlevi, ahlaki düşünceye olanak sağlayan estetik bir köprü olarak yeniden değerlendirilebilecektir.

Bugün çağdaş estetikteki dönüşüm, güzelin kendinelik, hakikat ve pratikle kurduğu ilişkiyi askıya almış, estetiği çoğu zaman anlamdan ve yönelimden yoksun bir alana dönüştürmüştür. Bu da estetik olanın dönüştürücü ve insanı aşan yönünü yitirmesiyle sonuçlanmaktadır. Platon'un aşkın olanla ilişkilendirdiği güzel ideası, günümüz estetik tartışmalarında bir hakikat zemini sunmaktan çok, ideolojik ya da tarihsel bir

inşa olarak okunmakta; Kant'ın evrensellik iddiası taşıyan estetik yargısı ise bireysel beğenilerin ve toplumsal normların göreliliği karşısında yetersiz görülmektedir. Bu dönüşüm, güzelin yalnızca bir değer değil, aynı zamanda bir problem haline geldiği çağdaş estetik bağlamda, Platon'un güzel, iyi ve hakikat arasında kurduğu özsel ilişkiyi ve Kant'ın estetik yargıyı özgürlüğün duyulur temsili olarak kavrayan çerçevesini yeniden düşünmeyi gerektirir.

Bu bağlamda şu sorular giderek daha merkezi hale gelir: Bugün, Platoncu metafiziğin Kant sonrası bir bağlamda savunulabilirliği sınırlı görünmekle birlikte Kant'ın metafizik eleştirisinin de eleştirilmesi gerektiği düşünülüyorsa, bu iki perspektiften hareketle güzel, iyi ve hakikat arasındaki ilişki yeniden nasıl düşünülmelidir? Estetik ve sanat fikriyatı göz önünde bulundurulduğunda güzelin ahlakın sembolü olabileceği ya da olması gerektiği fikri hâlâ geçerliliğini koruyabilir mi? En önemlisi, estetik olanı yalnızca duysal bir haz alanı olmaktan çıkararak, insanın düşünme, hissetme ve eyleme geçme biçimini dönüştüren asli bir imkân olarak nasıl geri kazanabiliriz? Bu ve bunun gibi sorular, metafiziksel ve metafizik eleştirisine dayalı iki farklı felsefi perspektiften hareketle ele alınan güzelin çağdaş felsefe tartışmaları için açtığı düşünme imkânlarıdır.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: HK; **Kavramsallaştırma:** HK; **Literatür Taraması:** HK; **Veri Toplama:** HK; **Veri İşleme:** HK; **Analiz:** HK; **Yazma – orijinal taslak:** HK; **Yazma – inceleme ve düzenleme:** HK.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- Altuğ, T. (1989). *Kant Estetiği*. Payel Yayınları.
- Arat, N. (2012). Kant Estetik'inde Güzel ve Yüce Değerleri. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, 21, 69-83.
- Bal, M. (2008). Yargı Yetisinin Eleştirisi'nin Kant'ın Felsefesindeki Yeri. *Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 19, 1-19.
- Bal, M. (2017). Yargı ve Estetik: Platon'dan Kant'a Estetik ve Yargı. İçinde K. Gülenç & Ö. Duva (Ed.), *Yargıya Felsefeyle Bakmak* (ss. 167-213). Yapı Kredi Yayınları.
- Cassirer, E. (2017). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi* (D. Özlem, Çev.). Notos Kitap.
- Çitil, A. A. (2017). Leylâ, Mecnun, Mevlâ ve Tekillik. İçinde L. Sunar & S. Varlık (Ed.), *Ahlak ve Başkası: Modern Felsefe ve İslam Düşüncesinde Öteki* (ss. 37-61). Nobel Yayınları.
- Çitil, A. A. (2021). *Kant Okumaları: Birinci Kritik*. Dergah Yayınları.
- Deleuze, G. (2009). Kant Estetiğinde Oluşum Fikri (H. Yücefer, Çev.). İçinde *İssız Ada ve Diğer Metinler* (ss. 91-115). Bağlam Yayınları.
- Demircan, B. (2014). Kant'ta Sembolizm: Estetik İdeler Aklın İdelerinin Duyusal Sunumu Olabilir mi? *Felsefi Düşün Dergisi*, 3, 5-26.
- Fistioc, C. M. (2000). *The Beautiful Shape of The Good: A Reading of Kant's Critique of Judgment in Light of Plato's Symposium and Kant's Thoughts on Pythagoras*. The University of Chicago.
- Guyer, P. (2022). *Kant* (D. Soysal, Çev.). Say Yayınları.
- Haşlakoğlu, O. (2016). *Platon Düşüncesinde Tekhnê: Sanat ve Felsefenin Ortak Kökeni Üzerine Bir İnceleme*. Sentez Yayınları.
- Haşlakoğlu, O. (2024). Politeia Diyalogunda Episteme Tasnifi ve Dialektike Methodos'un Anlamı. *Felsefe Tartışmaları*, 32. http://www.academia.edu/12414194/Felsefe_Tartışmaları_-_32_POLITEIA_diyalogunda_epistêmê_tasnifi_ve_dialektikê_methodos_un_anlamı
- Kant, I. (2000). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena* (İ. Kuçuradi & Y. Örnek, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2001). *Critique of the Power of the Judgment* (P. Guyer & E. Matthews, Çev.). Cambridge University Press.
- Kant, I. (2014). *Pratik Aklın Eleştirisi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

- Kant, I. (2016). *Yargı Yetisinin Eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Kant, I. (2017). *Arı Usun Eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Kart, B. (2016). Platon'da 'Güzellik' Kavramı ve Sanatın Öznelliği-Nesnelliği Sorunu. *Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları Dergisi*, 24, 247-267.
- Keskin, G. (2017). Yargı Gücünün Eleştirisi'ni Müjdeleyen Seçilmiş Kant-Reinhold Mektupları. *Arkhe-Logos*, 3, 69-85.
- Kutgi, H. (2024). *Bilinemezın İfade Aracı Olarak Kıssa*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Mcmahon, J. A. (2005). The Significance of Plato's Notions of Beauty and Pleasure in the Philosophy of Kant. İçinde *Proceedings of the Biennial Conference of Greek Studies*. Flinders University.
- Murdoch, I. (1992). *Ateş ve Güneş: Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?* (S. R. Kırkoğlu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefe Terimleri Sözlüğü* (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Platon. (1990). *Phaidros* (H. Akverdi, Çev.). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Platon. (1996). *Parmenides* (S. Babür, Çev.). İmge Kitabevi.
- Platon. (2007). *Yasalar* (C. Şentuna & S. Babür, Çev.). Kbalacı Yayınları.
- Platon. (2008). *Devlet* (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2013a). *Philebos* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2013b). *Timaos* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2015a). *Phaidon* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2015b). *Sofist* (Ö. N. Soykan, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Platon. (2016). *Büyük Hippias* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2017). *Şölen* (S. Eyüboğlu & A. Erhat, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rockmore, T. (2013). Kant on Artand Truth after Plato. *Washington University Jurisprudence Review*, 6(1), 45-58.
- Tunalı, İ. (2016). *Grek Estetiği: Güzellik Felsefesi Sanat Felsefesi*. Remzi Yayınları.
- Varlık, S. (2015). Gadamer'de Sanat ve Festival: Aynının Farklı Tekrarı. İçinde B. Özel Çiçek (Ed.), *Notlar: Felsefede Sanat* (ss. 29-54).

THE BEAUTIFUL IN RELATING THEORY AND PRACTICE: A STUDY ON PLATO AND KANT

 Hanife KUTGI^a

Extended Abstract

Introduction

The article aims to try to see the critical role of the beautiful in the transition from the theoretical to the practical on two different grounds: one metaphysical and the other based on a critique of metaphysics. The importance of considering the beautiful through Plato and Kant is that it enables us to see how the function of the beautiful is perceived within a metaphysical and non-metaphysical framework and the position of the beautiful, and by taking beauty as a focal point, it enables us to try to understand how Plato and Kant relate theory and practice and what kind of function this relationship plays in their philosophical systems.

A. Kant and Plato in the Context of Metaphysics and *Episteme*

1. Kant's Critique of Metaphysics

Kant tries to construct metaphysics as a science by criticising Platonic metaphysics in particular and metaphysics shaped by its influence in general. Within metaphysics, which is constructed as science, all possible theoretical knowledge of reason is limited to objects of experience (Kant, 2000, p. 163). From Kant's point of view, it is impossible to directly encounter objects that have no sensible counterpart and are beyond experience, as in Plato's philosophy. The intellectual intuition, which Plato and his followers defend in the metaphysical tradition, is rejected by Kant. Thus, in Kant's system, knowledge can only be attained through intuition and concepts, thereby setting the boundaries of experience. Plato, who is at the focal point of Kant's metaphysical criticisms, presents an understanding of knowledge and being that is the exact opposite of this framework and is built on a purely

^a Ph.D., hanife.kutgi@isam.org.tr

metaphysical basis.

2. The Activity of *Episteme* from Plato's Perspective

Plato states that *episteme* about the object is related to *eidos*, while *dianoia*, that is, the activity of reasoning, is incomplete. Plato states that the object of any activity other than *noesis* in the divided line he deals with in *The Republic* is not real and that it is not possible to speak of *episteme* in the full sense outside of this activity. In this respect, *episteme* is only possible in terms of *noesis*. However, Kant rejects this kind of knowledge activity because he limits the scope of knowledge to experience. At this point, it should be noted that the ultimate aim of Kant's limitation in the theoretical field is to provide an expansion to the practical field. In this context, the beautiful plays a key role in enabling this expansion.

B. The Beautiful in Theory

1. The Beautiful in the Context of *Episteme* and Art

Under the influence of the idea of *eidos*, Plato thinks and explains the beautiful outside the sensory world and in relation to *eidos*. The fact the beautiful can be attributed to any object shows that it has a share of *auto to kalon*, that is, the beautiful itself (Plato, 2015a, par. 100c). Plato makes individual beautiful things the subject of *doxa* and the beautiful itself the subject of *episteme*. This idea is part of Plato's conception of being and knowledge, where the realm of being is the domain of *eidos* in the true sense, and, accordingly, true knowledge is related to *eide*. In addition to this ontology and epistemology context, when it comes to art, Plato deals with the beautiful in terms of imitation and representation, that is, *mimesis*.

2. The Beautiful as Part of the Critical Project

With Kant, who is seen as the founder of modern aesthetics, the beautiful became the subject of research beyond the empirical, and as a natural consequence of his critique of metaphysics, it was treated not as the beautiful itself but as an integral element of his critical project. Within Kant's critical project, which limits the possibilities of knowledge by drawing the boundaries of theoretical reason and essentially aims to expand the sphere of practical reason, the beautiful is addressed in the context of judgment, as in the other two Critiques, and is associated with a judgment of taste that is independent of any interest or utility.

C. The Beautiful as the Possibility for Transition to Practice

1. The Beautiful in the Activity of *Philosophia* as a Moral Action

In Plato's view, the beautiful is not limited to the fields of aesthetics or art but

constitutes an important part of his metaphysics and ontology. As a part of Plato's conception of being, the activity of turning away from sensory beauty and towards the beautiful itself (*auto to kalon*) is at the basis of epistemology, enabling the attainment of the truth (*Aletheia*), and ethics, leading to the attainment of the good (*Agathon*). The activity of *philosophia* is determined by the philosopher's observing the beauty in the face of *Sophos* and turning towards the original beauty, and the philosopher's work is expressed as the activity of giving birth in the beauty. To produce a work is to put forward the moral principles determined for large and small human communities. In this respect, the activity of philosophy, which is expressed as ascent towards the beautiful itself, is ultimately a moral and, therefore, practical action in terms of changing the stage towards the good. In this respect, in Plato's thought, the beautiful appears as an essential element of being able to think knowledge and ethics or, more generally, theoretical and practical together and to establish a connection between the two, built on a metaphysical foundation.

2. The Beautiful as a Bridge between Nature and Freedom

In Kant, the spheres of nature and freedom are distant from each other, and it seems impossible to build a bridge between the two. At this point, the faculty of judgment (*Urteilskraft*) mediates between the concepts of nature and the concept of freedom, enabling the transition from the theoretical to the practical. While in *Critique of Pure Reason*, the particular falls under the universal, that is, determinative judgments are in question, *Critique of the Power of the Judgment* deals with the reflective judgment for which the universal is to be found. Thanks to this feature of reflective judgment, the imagination has a free function. In this way, it becomes possible to establish moral laws through pure reason and to transform the natural world into a moral world, in addition to establishing theoretical laws for nature. For this reason, aesthetic judgment is an important element that establishes a connection between nature and the sphere of freedom. In *Critique of the Power of the Judgment*, by establishing a link between nature and freedom, the beautiful both makes it possible to hope that being moral through aesthetic experience will lead to the revelation of the good in the world and functions as a bridge between theoretical and practical reason. In this context, the beautiful and *Critique of the Power of the Judgment*, in which it is discussed, function as a bridge between *Critique of Pure Reason* and *Critique of Practical Reason*.

Conclusion

In Plato, where the metaphysical ground is taken as a basis, the beautiful, as

an essential part of his conception of being, constitutes the essence of philosophical activity, and the ascent towards the beautiful through *eros* has resulted in the attainment of the good (*Agathon*) and the truth itself (*Aletheia*). In this respect, the beautiful emerged as an essential element complementing theoretical and practical epistemology and ethics. The shaping of philosophy around the beautiful as the process of reaching the truth and the good in itself provides the unity between the beautiful, the good and the truth in Platonic thought. This unity makes it possible to understand philosophy not only as a theoretical endeavour but also as a moral orientation. Kant's critical project has enabled the establishment of a unity between the beautiful, knowledge and good in a framework where knowledge is limited and space is opened for ethics. In this context, the beautiful is positioned as a complementary and critical element in the transition from the theoretical to the practical. While the beautiful holds a central role in the moral experience for both philosophers, in Plato, it serves as the foundation and possibility of moral experience, whereas in Kant's philosophy, it appears not as a constituent of moral experience but as a source of hope and a symbol of morality. Although the conceptions of the beautiful offered by the two philosophers, who speak from different philosophical systems, exhibit great differences in terms of the ground on which they act, it is possible to establish similarities between the two in terms of establishing a theoretical and practical relationship as it is tried to be shown.

Keywords: History of Philosophy, Aesthetics, Ethics, Plato, Kant.

Peer-review: External, Independent.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Author Contributions:

Concept: HK; **Conceptualization:** HK; **Literature Search:** HK; **Data Collection:** HK; **Data Processing:** HK; **Analysis:** HK; **Writing – original draft:** HK; **Writing – review & editing:** HK.

3. Ethics approval:

Not applicable.

4. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

